ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки
України 24 квітня 2024 року № 578

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії Воробйов Олексій Олегович 1979 року народження, громадянин України. Освіта вища: закінчив у 2001 році Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого за спеціальністю «Правознавство» (диплом спеціаліста). «01» жовтня 2022 року зарахований за конкурсом до аспірантури філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за спеціальністю 033 «Філософія». Воробйов Олексій Олегович виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Філософія» зі спеціальності 033 Філософія.

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом по Харківському національному університету імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України 15 вересня 2026 року № 0114-1/368, у складі:

голови разової спеціалізованої вченої ради:

Компанієць Лілія Вікторівна, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри теорії культури і філософії науки навчально-наукового інституту філософії, культурології, політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

рецензентів:

Білецький Ігор Павлович, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри теорії культури і філософії науки Навчально-наукового інституту філософії, культурології, політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Єремєєв Павло Вікторович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії модерної доби та новітнього часу історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

офіційних опонентів:

Готич Михайло Іванович, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри управління та адміністрування Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Західноукраїнського національного університету;

Мельник Віктор Мирославович, доктор юридичних наук, доцент кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На засіданні 23 жовтня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» Воробйову Олексію Олеговичу на підставі публічного захисту дисертації «Політичне вчення Августина Аврелія та його роль у формуванні сучасного філософсько-правового дискурсу» за спеціальністю 033 «Філософія» відповідно до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Дисертацію виконано у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна МОН України, м. Харків.

Науковий керівник - директор навчально-наукового інституту філософії, культурології, політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор філософських наук, професор Карпенко Іван Васильович.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Проведений аналіз засвідчив її відповідність вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Здобувач має 3 наукових публікації за темою дисертації, з них 3 статті (1 - у співавторстві) у наукових фахових виданнях України категорії «Б»:

1. Прокопенко В.В., Воробйов О.О. (2022). Вернер Єгер: концепція «Третього гуманізму». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», (67), 39-48. https://doi.org/10.26565/2226-0994-2022-67-5.
URL: https://periodicals.karazin.ua/philosophy/article/view/21918/20448

2. Воробйов О.О. (2025). Політичне вчення Августина Аврелія: напрямки реконструкції. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», (72), 228-239. https://doi.org/10.26565/2226-0994-2025-72-22
URL: https://periodicals.karazin.ua/philosophy/article/view/27409

3. Воробйов О.О. (2025). Caritas і формування політичного порядку: до переосмислення політичного вчення Августина Аврелія. Вісник гуманітарних наук. (13), https://doi.org/10.5281/zenodo.17959781 https://doi.org/ 0.5281/zenodo.1795978
URL: https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/329/317

Зміст наукових публікацій свідчить про повноту опублікованих результатів дисертаційного дослідження.

У дискусії взяли участь голова ради, рецензенти та офіційні опоненти. Дисертаційна робота Воробйова О.О. оцінена позитивно: вона є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що характеризується високим рівнем теоретичної рефлексії, оригінальністю постановки проблеми та широкою

міждисциплінарною обізнаністю автора. Разом із тим рецензенти та офіційні опоненти висловили зауваження.

Білецький І.П., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри теорії культури і філософії науки Навчально-наукового інституту філософії, культурології, політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (рецензент).

Роботу оцінено позитивно, висловлено зауваження:

1) В роботі відсутній аналіз можливого і абсолютно очевидного впливу гностицизму, зокрема маніхейства, на політичну філософію Августина. Справді, чи не несе августинівська дихотомія civitas Dei і civitas terrena на собі відбитку суто маніхейського протиставлення Світла і Пітьми (напевно, в пом'якшеному, християнському аспекті).

2) de facto поза увагою автора опиняється августинівська доктрина про Божественне наперед-визначення, доктрина, яка, як було свого часу показано М. Вебером, мала вирішальні значення і вплив у період Реформації.

Єремєєв П.В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії модерної доби та новітнього часу історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (рецензент).

Роботу оцінено позитивно, висловлено зауваження:

1) Автор справедливо приділяє значну увагу впливу античної філософської традиції – передусім платонізму, неоплатонізму та стоїцизму – на формування політичного мислення Августина Аврелія. Водночас, на нашу думку, дещо ширшого висвітлення потребують юдейсько-християнські джерела його політичної думки. Зокрема, варто було б більш системно розглянути питання про те, які саме біблійні тексти залучає Августин до осмислення проблем влади, спільноти, порядку, справедливості та людського співжиття і якими герменевтичними принципами він при цьому керується. Це питання набуває особливого значення з огляду на наведене самим автором спостереження про те, що "нерідко Святе Письмо транслювалося Амвросієм фактично як політична теологія, в кортій історія царств світу цього є не більше ніж зовнішній вияв глибинної драми розщеплення духу людини" (с. 33). У зв'язку з цим виникає питання про те, які саме біблійні тексти та образи стають основою політичних міркувань Августина, яким чином він їх інтерпретує та наскільки його прочитання продовжує або, навпаки, трансформує попередні християнські традиції екзегези. Серед іншого, потребує уваги питання про те, які саме біблійні тексти лежать в основі августинівського розуміння любові та як їх тлумачення пов'язане з його уявленнями про політичну спільноту і політичний порядок. Автор детально аналізує августинівську концепцію ordo amoris та Августинове розуміння любові як онтологічної сили, розкриваючи його через співвідношення понять amor – caritas – cupiditas (с. 98–102). Водночас залишається недостатньо проясненим, як у логіці самого Августина ці положення співвідносяться, зокрема, з біблійною тезою «Бог є любов» (1 Ів. 4:8, 16). У цьому зв'язку, на нашу думку, доречним був би більш докладний аналіз проповіді 350 «Про любов» (Sermo 350, De caritate), де Августин безпосередньо розмірковує над

цим новозавітним положенням і пов'язує присутність любові в людині з перебуванням у ній Бога. З'ясування співвідношення такого розуміння любові з концепцією ordo amoris могло б додатково поглибити запропоновану в дисертації реконструкцію. Нарешті, поряд із ґрунтовним аналізом впливу Амвросія Медіоланського, доцільним було б ширше представити ранньохристиянський і патристичний контекст формування політичної думки Августина. Зокрема, окремої уваги могли б заслуговувати ідеї Юстина Мученика, Іринея Ліонського, Орігена, Лактанція та Тіхонія у тій мірі, в якій вони створювали інтелектуальне тло для осмислення проблем Церкви, спільноти, влади та історичного процесу.

2) Автор пропонує ґрунтовний огляд неоплатонічної складової у творчості Августина Аврелія. Водночас цей сюжет виграв би від ширшого врахування сучасних дискусій щодо характеру та меж впливу неоплатонізму на його філософію. Зокрема, корисним було б звернення до дискусії між Пітером Кінґом та Майклом Ґорманом щодо ролі неоплатонізму у творчості Августина в цілому, а також до дослідження Метью Вільяма Ноттса, присвяченого неоплатонічним елементам у пізній христології Августина: King, Peter. "Augustine's Encounter with Neoplatonism." The Modern Schoolman 82, no. 3 (2005): 213–226. https://doi.org/10.5840/schoolman20058239; Gorman, Michael J. "Augustine's Use of Neoplatonism in Confessions VII: A Response to Peter King." The Modern Schoolman 82, no. 3 (2005): 227–233; Knotts, Matthew William. "The Neoplatonic Background of Augustine's Christology in Sermo 182." Augustiniana 65, nos. 1–2 (2015): 81–104. https://doi.org/10.2143/AUG.65.1.3120228.

3) Одним із центральних сюжетів дисертації є зв'язок між волею, любов'ю та політичним порядком. У зв'язку з цим доцільним могло б бути ширше залучення досліджень, присвячених співвідношенню свободи волі, благодаті та передвизначення у творчості Августина, оскільки саме ці питання істотно вплинули на формування його антропології та політичної думки. Зокрема, заслуговує на увагу праця: Bonner, Gerald. Freedom and Necessity: St. Augustine's Teaching on Divine Power and Human Freedom. Washington, DC: The Catholic University of America Press, 2007. https://doi.org/10.2307/j.ctt284zgm.

4) Важливим методологічним здобутком роботи є прагнення автора виокремити політичний вимір у творчості Августина Аврелія. Разом із тим сама процедура такого виокремлення, на нашу думку, потребує додаткової теоретичної рефлексії. У тексті не завжди достатньо чітко визначено, чи йдеться про «політичне» в одному із сучасних теоретичних значень цього поняття, яке дослідник застосовує до текстів Августина, чи про ті категорії, за допомогою яких сам Августин осмислював владу, суспільство та спільноту. У першому випадку доцільно було б чіткіше окреслити, на яке саме розуміння політичного спирається автор, зважаючи на множинність його трактувань у сучасній політичній філософії. У другому випадку потребують додаткового пояснення критерії, за якими певні елементи августинівського вчення визначаються саме як політичні. Особливої ваги це питання набуває з огляду

на спостереження самого дисертанта, що у фундаментальній праці «Про Місто Боже» Августин, якщо виходити з академічного київського видання 2014–2016 рр., використовує терміни, похідні від слова «політика», лише чотири рази, і «не використовує таку термінологію жодного разу у тих главах і книгах, де веде мову про питання, які можна віднести саме до політичних» (с. 74). За таких обставин закономірно постає питання: якою мірою сам Августин концептуально пов'язував відповідне коло проблем із тим, що в дисертації визначається як «політичні смисли», «політичний суб'єкт» (с. 86) та «політична архітектура у філософії Августина Аврелія» (с. 90)? Більш докладне обговорення поняття «політичне», його історичної застосовності до текстів Августина та критеріїв виокремлення політичного виміру його спадщини могло б додатково посилити методологічну аргументацію дослідження.

5) У розділі, присвяченому сучасним рецепціям августинівської спадщини, переважають автори, які розвивають або позитивно переосмислюють ідеї Августина. Водночас певний інтерес могло б становити ширше врахування сучасних критичних інтерпретацій його політичного вчення. Зокрема, у праці William E. Connolly, The Augustinian Imperative: A Reflection on the Politics of Morality (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2002), автор порушує питання про те, чи не сприяє августинівське протиставлення істини та помилки, спасіння та відпадіння, а також орієнтація на єдиний нормативний порядок формуванню жорстких меж між «своїми» та «чужими» і обмеженню простору для політичної та світоглядної множинності. Навіть у разі незгоди з такими підходами їх розгляд дозволив би повніше висвітлити сучасні дискусії навколо спадщини Августина.

6) Особливий інтерес становлять дискусії навколо ставлення Августина до релігійного примусу, насамперед відображені в Epistulae 93 та 185, де обґрунтовується допустимість державного втручання в боротьбу з донатизмом. Ці тексти сьогодні нерідко стають предметом критичного переосмислення в контексті проблем толерантності, релігійної свободи та меж політичного примусу. Більш докладне висвітлення цього аспекту дозволило б зробити реконструкцію політичного вчення Августина ще більш повною та багатовимірною.

7) У вступі зазначено, що «теоретико-методологічна стратегія дослідження базується на поєднанні історико-філософського, герменевтичного, феноменологічного та антропологічного підходів» (с. 24). На нашу думку, доцільним було б чіткіше окреслити, які саме версії герменевтичного та феноменологічного підходів покладено в основу дослідження, оскільки обидві традиції представлені різними методологічними програмами, що відрізняються розумінням предмета, завдань і процедур дослідження. Варто було б уже у вступі коротко пояснити, чому обрано саме відповідні варіанти герменевтичного та феноменологічного підходів і яким чином вони застосовуються в роботі.

Готич Михайло Іванович, кандидат філософських наук, старший викладач кафедри управління та адміністрування Івано-Франківського

навчально-наукового інституту менеджменту Західноукраїнського національного університету (офіційний опонент).

Роботу оцінено позитивно, висловлено зауваження:

1) Одним із центральних понять дисертації є caritas, якому автор надає не лише етичного, але й політико-онтологічного значення. Водночас потребує додаткового уточнення теологічний статус caritas у самого Августина Аврелія. Любов у августиніанській антропології не є лише природною моральною здатністю автономного суб'єкта. Її належна спрямованість пов'язана з благодаттю, причетністю людини до Бога та переорієнтацією волі на вище благо. У цьому зв'язку постає питання: яким саме чином caritas, будучи богословські обумовленою формою любові, може виступати принципом політичного порядку, до якого належать люди з різними релігійними та моральними орієнтаціями? Чи слід у цьому випадку розуміти caritas як безпосередню норму політичного співжиття, чи радше як його морально-онтологічний горизонт, що опосередковується категоріями справедливості, спільного блага, закону та відповідальності? Чіткіше розмежування цих рівнів, на нашу думку, могло б додатково посилити запропоновану автором модель.

2) Цікавою є інтерпретація populus як спільноти, конституйованої amor communis. Разом із тим ця концепція могла б бути поглиблена через персоналістичний вимір августиніанської антропології. У сучасних рецепціях Августина Аврелія особистість дедалі частіше розглядається не як самодостатній індивід, а як реальність, яка формується у відносинах з іншим і реалізує себе через спілкування та любов. У зв'язку з цим виникає питання, чи достатньо для конституювання спільноти лише спільності предмета любові, чи amor communis передбачає також певну якість міжособистісних відносин. Іншими словами, чи може політична спільнота бути визначена тільки тим, що вона любить, чи августиніанська логіка дозволяє поставити також питання про те, як саме її члени співвідносяться один з одним у межах спільної спрямованості до блага? Розвиток цього аспекту міг би додатково поглибити запропоноване в дисертації розуміння політичної суб'єктності та спільноти.

3) Положення про політичний порядок як зовнішній прояв внутрішнього ordo amoris є одним із найцікавіших результатів дисертації, проте потребує певного обмеження від надто прямої відповідності внутрішнього та політичного порядків. Для Августина Аврелія історичний світ залишається простором змішаного існування, а civitas Dei і civitas terrena не можуть бути безпосередньо ототожнені з конкретними суспільними чи політичними інституціями. Навіть спільноти, зорієнтовані на любов і солідарність, реалізують належний порядок лише частково, тоді як держава виконує також необхідну функцію забезпечення правового порядку та стримування насильства. У цьому контексті варто було б чіткіше визначити межі тези про «екстеріоризацію»: чи йдеться про безпосереднє відображення внутрішнього порядку любові в соціальних інституціях, чи про більш складну систему опосередкувань між антропологією, етикою, правом і

політикою. На нашу думку, другий варіант більше відповідає історичній та есхатологічній напрузі августиніанської думки.

4) У першому розділі дисертації переконливо проаналізовано платонічні та неоплатонічні передумови філософії Августина Аврелія. Водночас доцільним видається чіткіше розмежування моментів рецепції античної традиції та її полемічного подолання. Августин Аврелій не лише християнізує платонічне вчення про благо, ієрархію буття або спрямування душі до вищої реальності. У низці випадків він принципово переглядає саму можливість автономного філософського сходження людини до істини та блага, наголошуючи на обмеженості людської природи й значенні благодаті. Особливо виразно це проявляється у співвідношенні самопізнання, богопізнання, любові та участі людини в Божому житті. Тому поняття «християнської трансформації платонізму», використане в дисертації, могло б бути додатково диференційоване: в одних випадках ідеться про рецепцію та переосмислення античної концептуальної мови, в інших - про принципову полеміку з її антропологічними й сотеріологічними передумовами.

5) Четвертий розділ переконливо демонструє значення Августина для сучасного філософського та філософсько-правового дискурсу. Разом із тим перспективним видається ширше включення до цього контексту сучасної православної рецепції Августина Аврелія та пов'язаної з нею «теології любові». У сучасній православній, католицькій та екуменічній думці августиніанські ідеї використовуються для осмислення персоналізму, солідарності, спільнотності, відносин церкви і суспільства, а також можливостей формування соціальності, заснованої не тільки на правовому примусі чи індивідуальному інтересі, але й на відповідальності та відкритості до іншого. Включення цього напряму рецепції могло б додатково збагатити здійснений автором аналіз сучасного потенціалу caritas та показати ще один канал переходу августиніанських ідей із богословського дискурсу до соціальної та політичної філософії.

Мельник В.М., доктор юридичних наук, доцент кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (офіційний опонент).

Роботу оцінено позитивно, висловлено зауваження:

1) У роботі ґрунтовно реконструйовано античні та християнські передумови політичної думки Августина. Водночас, на мій погляд, політико-правова складова дослідження виграла б від ширшого співвіднесення категорій civitas, potestas, lex та iustitia з конкретним інституційним і правовим контекстом пізньої Римської імперії. Це дозволило б ще чіткіше показати, де Августин успадковує римську політичну мову, а де принципово трансформує її в межах християнського світогляду.

2) Потребує додаткового уточнення співвідношення lex aeterna та позитивного людського закону. Якщо lex aeterna є вираженням належного онтологічного порядку, постає питання про механізм, через який цей порядок може виступати критерієм оцінки конкретної юридичної норми. Іншими

словами, яким чином онтологія справедливості переходить у філософію права, не ототожнюючись безпосередньо з позитивним законодавством?

3) Запропоноване автором розрізнення ministerium/dominium має значний евристичний потенціал. Разом із тим доцільно було б чіткіше визначити межі його застосування: чи йдеться передусім про нормативну реконструкцію августиніанського розуміння способів здійснення влади, чи ця модель може використовуватися також для аналізу конкретних імперських, муніципальних або церковних інститутів пізньої Античності?

4) Центральне місце у дисертації посідає ordo amoris як принцип політичного порядку. У зв'язку з цим перспективним видається подальше уточнення співвідношення морально-онтологічної та юридичної нормативності. Яким чином порядок любові може виступати критерієм справедливості позитивного закону, не перетворюючись при цьому безпосередньо на юридичну норму? Відповідь на це питання могла б додатково поглибити філософсько-правовий потенціал запропонованої реконструкції.

Здобувач надав вичерпні відповіді на всі висловлені зауваження.

Додаткових зауважень, окрім тих, що вже були висвітлені у письмових рецензіях та відгуках офіційних опонентів під час публічного захисту, не надходило.

Дискусія мала конструктивний характер. Присутні одностайно відзначили високий науковий рівень дисертаційного дослідження, оригінальність постановки проблеми, ґрунтовність теоретико-методологічного апарату та вагомий особистий внесок здобувача в розвиток сучасної української філософії.

Результати відкритого голосування:
«За» 5 членів ради,
«Проти» 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Воробйову Олексію Олеговичу ступінь доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради Лілія КОМПАНІЄЦЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ * ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА * ХАРКІВ * КОД 02071205